

AZ

ISKOLAKERT.

A NÉPISKOLAI TANÜGY REFORMJÁT CZÉLZŐ HAVI KÖZLÖNY.

Megjelenik havonként egy-
szer 1—2 ivnyi tartalommal.

A szellemi részt illető köz-
lemények Arad, Adám-utca
6. sz. a. ezimzendők.

Szerkeszti és kiadja:

Horváth József.

Előfizetési ára egész évre
1 firt 20 kr., félévre 65 kr.

Előfizetési pénzek Arad,
Adám-utca 6. sz. a. ezim-
zendők.

Nem kell nagyon halogatni!

Pompás nép vagyunk! Miért? Mert olyan ellenség-
től sem félünk, mely nemzeti létünkön jócska léket üthet.
Mennyi idő is folyt el a tatárjárás óta? Akkor sem akar-
ták elhinni, hogy itt az ellenség, csak aztán ijedtek meg,
midőn a vad csorda a nemzet szívébe markolatig már-
totta be a tört. Nem tétettek semminemű előkészületek.*) Ma
egy legyőzhetetlen ellenség borzasztóan dul szemünk előtt,
s leszámítva némi sovány reményeket nyújtó erőlködése-
ket, a nemzet mit sem tesz azon *szomorú jövő* fejében,
melyet nekünk a *phylloxera* készít elő. Pompás keleti ké-
nyelemmel a legvitalisabb ügyek fejlesztésénél is csak azt
szoktuk mondani: „Lassan a testtel!” Itt a nagyszerű
szőlőpusztulás, mely egész községeket, vidékeket ment-
hetlenül anyagilag tönkre tesz. S eddig mi sem történt
annak érdekében, hogy a pusztulás más, hasznos hajtó és
a megélhetést biztosító növénytermeléssel vagy egyéb
gazdasági foglalkozás által pótolassék.

Ha történik is valami a gazdasági előmenetel ügyé-
ben, hát az is olyan módon történik, hogy a másik fél

*) Azon intézkedések, melyeket a kormány tesz, hiába való erőlködések,
ha a végrehajtó közegek, a gazdasági egytetek s egyáltalában az érdekelt közön-
ség komolyan és következetességgel nem fog a bajok orvoslásához. Szerk.

nem tuja, hogy nevensen-e, vagy bosszankodjék-e?! Alkottatik törvény pl. a selyemtermelés érdekében: megállapittatik az ár, kiosztatik a petemennyiség, kineveztetik a selyemtenyésztési inspector tekintet nélkül az ezen ügy előmozditható képességekre; biztatik a nép, hogy ennyi még annyi lesz a jövedelem, satb. satb. A nép persze szegénységénél fogva mindenre vállalkozik s így péld. a selyemtermelésre is, a mi tulajdonképen hivatva volna a szőlők pusztulását pótolni; de milyen tapasztalatra jut? Hogy nincs ember, aki neki útmutatást nyujtana; a nagyszerű jövedelem bosszankodásig csekély keresetté válik, mert a termés ocsmány lett; mert midőn legjobban kellett volna a szegény hernyóknak táplálkozniok, kifogyott a levél, vagy csak költségesen volt megszerezhető. A falusi iskolakertek vagy végkép hiányzanak, vagy pedig legtöbb esetben üresek. Hivunk tehát vendégeket, de enni nem adunk nekik. Ha a nemzet megakarja honosítani a selyemtermelést, úgy mindenekelőtt meg kell teremtenie az iskolakerteket, hogy ezek a községeket az eperfa szükséges mennyiségével elláthassák. — Ki kell nevezni képzett **szakfelügyelőket**, kik a népnek nyájasan hóna alá nyulnak és szakavatottan segédkezet nyujtanak neki. Fájdalom azonban, hazánkban e téren is kuruzslókkal gyógyittatják az emberek bajait. Csak ha meg van vetve ezen alap, lehet gondolni a selyemtenyésztésre, addig minden, e tekintetben való törekvés csak mulékony álm.

Éppen így vagyunk a méhészettel is; veszekedünk a kaptár méretein, a költőfészkeken és különféle szót sem érdemlő dolgokon a helyett, hogy a tanítóképezdékbe bevezetnők az elméleti és gyakorlati méhészetet, a helyett, hogy az életbe lépő néptanítótól szigoruan megkövetelnők a méhészet részletes gyakorlati ismeretét, s annélkül, hogy rendeletileg kényszerítettnek minden község a méhészet meghonosítására. Nézetünk szerint minden községnek kellene birnia virágzó méhteleppel, melyet aztán vagy a tanítónak vagy a lelkésznek kellene kezelni. Szükséges volna ez a méhszaporítás a közköltség apasztása végett.

Addig, míg a kipusztult szőlőterületek ismételten régi

jogaikba visszatérnének, nagyon szükségesnek mutatkozik, oly növényeket is meghonosítani, melyek a megcsökkent jövedelmi forrást némileg kipótolnák. Ilyen többi között a komlótermelés. Ez azért is kellene már az iskolakertekben meghonosítani, hogy annak mivélését az iskolai növendékek addig, míg szőlőültetvények végkép elpusztulnának, tökéletesen elsajátítsák.

A gyümölcstermelést is nagyban pótolná a kiveszett szőlők árát, ha országszerte illetőleg megyeszerte rendezve volna. A mi eddig e tekintetben történt, az csak magányosoknak köszönhető. Megyék, községek — mint olyanok csekély kivétellel — nagyon keveset lendítettek ezen az ügyön. Szét vannak e téren forgácsolva az erők. A gyümölcstermesztés ólomléptekkel halad és kevés jövedelmet ígér; mert hiányzik a megyénkénti szervezés, hiányzik a központ, a közös forrás, hiányzik a gyümölcstermesztést értékesíteni való tudás és alkalom — nem különben annak czélszerű kezelése. Azért tehát ismételtén mondjuk, hogy az iskolakertek szervezését nem kell halogatni, hanem minél hamarább szervezni; mert ma az iskolának nagyon is nagy köze van a nép vagyonosodásához.

A nagyobb városi népiskolákról.

II.

A törvény és a miniszteri utasítások körülírják a népiskolai tantárgyak milyenségét és mikénti kezelését; azonban megengedtetik, hogy a helyi és vidéki viszonyokhoz képest idomittássanak és — ha kell — kibővítettessenek.

A nagyobb városi népiskolának nagy befolyása van az iparra, illetőleg annak fejlesztésére; azért tehát — nézetünk szerint — azt akként kellene szervezni, hogy az a leendő iparosban a szép ízlést, a szigorú gondolkozást, a helyes számítást idejekorán kifejlesztesse a kitűzött tananyagot általánosságban vele megismertesse. Ma még a nagyobb városi népiskolák nagy részben szigorúan meghatározott czél nélkül igen sokat tanítanak össze-vissza. Hogy többet ne említsünk, hozzuk elő csak a nyelv-tant. Milyen zürzavar uralkodik ebben a tantárgyban! Sok olyan érthetetlen dolgot tanítanak a nyelvtan czége alatt, melyek csak addig bírnak némi értékkel, (ha ugyan van értékük), míg az évi zárvizsgálat befejeztetett. Valjon mit lendít

a leendő iparos ügyességén, kenyérkereseti képességén az alany, állítmány, a kiegészítők, a különféle mondatok és beszédrészek ismerete, ha nem képes egy egyszerű számlát kiállítani, vagy egy megérthető levelet megírni?!

A nyelvtannak a népiskolában az volna az egyedüli célja, hogy a növendéket helyes gondolkodásra és gondolatainak könnyedén megérthető kifejezésére tanítsa. Elismerjük, hogy a középiskolák végett talán szükséges ezen mindenféleség; de határozottan állíthatjuk, hogy az iparosnak éppenséggel semmit sem hoz a konyhára. — Evvel ugyan nem azt akarjuk mondani, hogy ki kell küszöbölni a nyelvtant a népiskolából, hanem azt ohajtjuk, hogy az ne taníttassék a holt szabályok alapján, hanem egyszerűen szorítkozzék a gyakorlatra, szép előadásra, az idegen gondolatok kellő megértésére és azok helyes visszaadására. Tapasztalásból tudjuk, hogy lehet helyesen és tetszetősen kifejezni a gondolatot anélkül, hogy azt „nyelvtanilag“ okadatolni tudni is kellene. A gyakorlat teszi az embert mesterré! Rövidség okáért még csak a számtant és a természetrajzi ismereteket akarjuk felemlíteni. Ugy látszik, hogy a modern népiskoláinkból a dressura szorítja ki a szabad szellemfejlődést. Sokszor hallottuk a „legszebb számtani fejtegetéseket“, melyekre a tisztelt vizsgálók csak úgy dörzsölték a kezeiket, de, ha azt kérdeztük volna egyik-másik magasabb osztálybeli perfect számolólól, hogy oszszon fel egy egyenes vonalat szabályszerűen 2, 3, 4 vagy több egyenlő részre, ha csak a legprimitív módon is, vagy ha pl. azt kérdeztük: hány körtét lehet venni $43\frac{1}{3}$ krajczárért, ha kettőt adnak $3\frac{1}{3}$ krajczárért, azt vagy csak nagyon hosszú fejtörés után rejtette meg, vagy pedig egyszerűen azt mondta rá: „Azt nem tanultuk.“ (Probatum est.) A számtannak a népiskolában, nézetünk szerint, azon kanócnak kellene lennie, mely a szellem lámpáját meggyújtja; de fájdalom, a tapasztalás bizonyítja, hogy ezen kanóc a legtöbb esetben nem ég, hanem csak hamvad.

A természettudományi ismeretekkel még sokkal hátrább vagyunk, dacára annak hogy falusi és városi népiskoláink tele vannak aggatva természettani és természetrajzi képekkel. Ha a leendő iparost a különféle fák tömöröttsége, vagy az iparhoz szükséges fák megnevezése és megkülönböztetése felül kérdeznők, bizonyosan adós maradna a felelettel. Hát az iparúzó városokban valjon hány tanuló tudná megkülönböztetni a tágasb érteményben vett fazekas anyagokat?! A fémekről hallgatunk; mert eddig azoknak egyetlen csoportosítását sem találtuk egyetlen egy népiskolában sem. S valjon hogyan állunk a növény anyagok megismertetésével? Éppen úgy mint a többiekkel. Ebből látszik, hogy iskoláink az idealismus chaotikus homályában bolyongnak, és meg sok viz fog lefolyni a Dunán, míg odajutunk, hogy az élet küzdelmeit minden irányban paralizálni segítsék.

Nem vagyunk barátja a szószaporításnak; de őszintén kell be-

vallanunk, hogy igazán csudálkozunk azon, hogy ebben a tanszer-muzeumos tanügyi világban még a legáldozatkézségesebb városokban sem találunk *technológiai* muzeumokat; de még sokkal furcsább az, hogy a nagyobb szerű városok népiskolai könyvtáraiban alig találunk a természettudományi és evvel rokonságban levő szakokba vágó valamire való munkát. Milyen sokat mondó, milyen jellemző körülmény az a mai időben!*) Hja, hazánkban sok helyütt minden nagyon pompásan megy, csak tömjént kell meggyújtani, melynek füstjében aztán az egészséges eszmék megfuladnak. — Hol vagytok ti főséges idők, midőn a tanítónak minden lehelete csak az iskola felvirágzását óhajtotta?!

Mint hogy ezen állapot súlyos következmények nélkül, melyeket eddig a hivatott egyének belátni és orvosolni nem tudtak, vagy nem akartak, sokáig nem maradhat: oly eszközökről kell gondoskodni, melyek a népiskolát eme lethargiájából kigyógyítják s új életet öntenek belé.

Egy ilyen eszköznek tartjuk az iskolakertet is, mely a népiskolai taneszközök között a legfontosabb szerepre van hivatva. Azért azon felvetett eszmével, hogy minden kisebb-nagyobb községben iskolakert alapíttassék, nemcsak a néptanítónak, hanem a népiskolai hatóságoknak is kellene **komolyan** foglalkozniok. Mert tökéletesen megvagyunk győződve arról, hogy a mai kor haladottsága és az eszmék termékenysége miatt egy népiskola sem fogja megoldani feladatát, ha csupán csak a négy fal közt rágódik esomója szétbontásán; a mai népiskola nem tanítja a gyermeket a korrallal, mely gőzerővel dolgozik, futni, hanem csupán csak nyomorult falábokon mászkálni.

D.

Meritsünk egyet mást az életből,

vagy:

A néptanító mint philanthrop és minta-gazda.

Hogy a tanító működése általános és beható legyen, okvetlenül szem előtt kell tartania: mi lehet a gyermek jövőjét figyelembe véve, leghasznosabb, és a nemzetnek legezészerűbb? Azért szükséges a néptanítást a különféle czafrangoktól tökéletesen megtisztítani és csak azt nyújtani, a mi a gyermek lelkét legbiztosabban megragadja, testét kellőképen ügyesíti és lényét általában nemesíti. Magyar népiskolánk a nehézkességek alúl azért nem bír felszabadulni, mert sok oly felesleges teher alatt nyög, melyet a sekély, felületes pædagogiai ismeret reá rak; különösen szenvednek e hibában a na-

*) Különös dolog, hogy a népiskolai tanszer muzeumokat mindenféle lomokkal megtöltik, csak avval nem, a mivel kellene. Ugyan melyik iparüző városban találunk az iparágakhoz tartozó, vagy melyik földmívelési városban a földmívelést előmozdító szemléleti tárgyakat rendszeres összeállításban? Szerk.

gyobb városi elemi tanintézetek, melyeket különféle gondolkodásu elemek befolyásolnak. A falusi s m városi néptanító legtöbb helyütt sokkal szerencsésebb viszonyok között él, mert alaposabban és behatóbban nevelhet és taníthat, miután függetlenebb a városinál, kit különféle tantervek és szabályzatok mintegy kényszer-zubonyba szorítanak.

A falusi tanító, ha helyzetét és fenséges hivatását felfogja, a befolyásos elemeket saját nézetei szerint megnyerheti az iskolának, a mely körülmény az iskolára nézve igen nagy nyereség.

Hogy mondottaimat jobban megvilágítsam, összehasonlítást kell tennem a magyar, schweizi, német, belga, hollandi és cseh iskola között. A magyar földművelő, kinek a természetnél fogva sok és jó földje van, a jelenlegi európai constellatio folytán emelkedett állónál és egyéb társadalmi igényeknél fogva elvesztette fejét, a viszonyokkal nem tud megbarátkozni, szidja a kormányt, turja a földet, terményeit alig bírja értékesíteni, megalégedetlen és folyton jobban szegényedik; mert az iskola nem csiszolja olyaténképen az elméjét, hogy magát bármily kritikus helyzetben feltalálni tudná, s azért elvesz a tömkelegben és végre szegénységével együtt szegénynyé és tehetetlenné válik az ország — míg ő tudattalanul éli le napjait. Új eszmék melyek anyagi helyzetét megjavíthatnák, nem elevenítik fel lelki életét s a pór nép együttesen egyszerű mozgó árrá válik.

Egészen másképen áll a dolog pl. a schweizi iskolával. Ott a gyermeket élő példányokon, azaz kint a természetben — nem csupán könyvekből s az elzárt iskolai négy fal között — országának bérceit szeretni és imádni és községe határának kincseit kizsákmányolni tanítják, és elméjét akként köszörülik, hogy a testi ügyességnek valóságos rúgójává válik; a mi mellett legjobban bizonyít azon tény, hogy még a tehénpásztor is tud magának hasznos mellékfoglalkozást találni — A német iskolának pedig előnye az, hogy a nép gyermekében kifejti a munkasság, takarékoság és találékonyság ösztönét; még a belga fősulyt fektet az ipar és földművelésre, a hollandi a kertészetre és gazdasági iparra. A cseh népiskola oly szép eredményeket képes felmutatni, hogy szebbet alig tüntethet más nemzetbeli. Hogy a cseh népiskola túlszarnyalja a nemzetgazdászatanban s egyáltalában majd mindenben a más nemzetek iskoláit, következtethetjük mindenek előtt a népies gazdasági műveknek a földművelő nép közötti roppant elterjedéséből, a nagyobb részben sovány talajon felmutatott kielégítő termésekből, s különösen igazolja ezt azon körülmény, hogy a csehek népiskolai ismeretekkel más államokban igen tisztességes hivatalok- és keresési kútforrásokhoz tudnak jutni. A csehek — a mint általánosan tudva van — testi ügyességeikre és szellemi képességeikre támaszkodva — elárasztják valamennyi európai országot és mindennütt tudnak maguknak biztos s ha sokszor nem is fényes, de okvetlenül türhető existenciát szerezni. Köszönhetik ezt csupán az elemi iskolának, mely képes a logikai gon-

dolgot kellőleg fejleszteni és a testi ügyességeket kiművelni. A mely tanító iskolájában tehát akként működik, hogy az egyéni és állami érdekeket folyton szem előtt tartja, tehát a ki az életnek nevel és tanít, az nem csak tanító a maga nemében, hanem a legkitűnőbb nemzetgazdász; mert minél nagyobb az értelem, minél nagyobb a testi erő, annál erősebb, annál gazdagabb a nemzet.

A népiskolát nem lehet fejleszteni törvények, utasítások és tervtervek holt betűivel. Ezek csak annyira vannak befolyással a tanügyre, amennyiben a külső viszonyokat rendezik, a visszaéléseket meggátolják, a hanyagságot pedig megakadályozzák stb., egyszóval csak igen csekély mérvben hatnak az iskola lelki életének velejébe. Az iskolai életet csak a tanító szerencsésen disponált egyénisége képes fejleszteni. A falusi v. városi népiskolát csak az a tanító hozhatja szoros összeköttetésbe a családdal, a kinek mélyen gondolkodó egyénisége képes a befolyásos embereket, mint: a lelkészt, a jegyzőt, a földbirtokost, a bírót s az egész község népét megnyerni az iskolának. Ezt tapasztalásból állíthatom. De ehhez kell különös fogás és mindoldalú képzettség: a tanítónak akként kell működnie, hogy a gyermek szellemi képességeinek csiráit testi ügyességeinek fejlesztésével kapcsolatosan fakadásra elősegíti és ápolja. S ha kérdezzük, hogy egy földmives államban tulajdonképpen melyek lehetnek azok az eszközök, melyek által az iskolás gyermekek testi ügyességei fejleszthetők volnának, úgy egészen egyszerűen be kell vallanunk, hogy semmi egyéb mint egy virágzó, a tanulók által létrehozott iskolakert — és ebből kifolyólag a házi ipar telkarolása.

(Vége következik.)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter és a phylloxera-ügy.

A súlyos csapás, mely a phylloxera kiméretlen pusztítása folytán szőlőbirtokosainkra nehezedik, napról-napra elviselhetlenebbé válik. A földművelési miniszteriumot, mely már évek óta az ellentálló amerikai fajok szaporítását, a védekezési eljárások ismertetését szakközgeivel eszközli, csak elismerés illetheti.

Mindezen jóakaratu törekvés azonban kedvező talaj hiányában, ép ott, a hol arra a legnagyobb szükség van, nem termi meg a kívánt gyümölcsöt főleg azért, mert a szőlőbirtokosság tulajdonképeni zöme, melynek a bortermelés egyedüli kenyérkereseti forrása, részint a kellő szakismeret, részint megfelelő tőke hiányában a védekezési eljárásokat nem tudja, de nem is akarja alkalmazni. E két nehézségen, mely a phylloxera védekezési eljárások terjesztését alig, vagy csak hosszú idő múlva s tán már későn tenné lehetségessé, egy fordulat látszik beállani ama körrendelet végrehajtásával, melyet

Trefort miniszter szeptember 9-iki kelettel a tanítóképezdek igazgatóihoz és tanfelügyelőkhez intézett.

A szegény és vészszel oly mélyen sujtott szőlőbirtokosság nagy hálával fog adózni a miniszter urnak nagy horderejű intézkedéséért; mert abban, habozás nélkül jelenthetjük ki, megtámadott érdekeink egy új s biztosan célhoz vezető asyllumát találjuk. Alig hihető, hogy a körrendelet minő nagy mértékben könnyíti meg a védekezési eljárások terjesztését és azoknak nagy körben és pedig ott, a hol arra a legégetőbb szükség van — leendő alkalmazását. A miniszter ur szakadatlan és minden oldalról hálásan fogadott alkotásai közt — bizonyára a körrendeletben foglalt intézkedése egyike azoknak, mely nemzetgazdaságunk történelmében fényes helyet fog betölteni. A körrendeletből — első áttekintés után — két irányelv emelkedik ki, az egyik, hogy a phylloxera védekezési eljárások terjesztése csakis kellő szakértelem mellett lehetséges, mit a miniszter ur következő szakban fejez ki: „... én az ügyet a nép között sokkal hamarabb látom elterjeszhetőnek, ha azt egész erélylyel a népiskolai tanítók kezébe tesszük és általuk tanítatjuk meg reá a népet. Mindenek felett pedig a tanítóképezdekben nevelünk az ügyetértő és az ügy iránt buzgólkodó tanítókat.“

A másik irányelv, hogy a szőlőbirtokosság minél kedvezőbb feltételek mellett juthasson azon eszközök birtokába, melyekkel védekezhessenek, melyet ismét a körrendelet következő sorai fejeznek ki: „A férfi tanítóképezdekben létesítendő amerikai szőlőtelepeken szaporításból és nemesítésből előállott nagyobb mennyiségű szőlővesszőkből, részint az intézet sajátján ültetvényeket készítsen, részint pedig a felesleget a lehető legjutányosabb áron a környékbeli szőlős gazdáknak eladja.“ A körrendelet tehát ép azon hiányokat orvosolja, melyek a phylloxera-védekezési eljárások terjesztését tették volna lehetetlenné s melyekre a közlemény elején rámutattunk, t. i. a szakértelem és megfelelő tőke hiányára. A néptanító, ha kellő ismereteit e téren megszerzi, a legalkalmasabb közeg, hogy a nép gyermekeibe, mikor azok a tanulásra fogékonysággal bírnak, a kellő ismereteket beojtja. Ha az ily gyermek további ismeretek befogadására kívánt előképzettséggel bír, kedvvel és előszeretettel fog hivatásának megfelelni, míg azok hiányában ezt tőle kívánni egyáltalában nem is lehet. A miniszter urnak legjobb akaratu törekvése tehát a bajon alapjában és gyökeresen segíteni az által, hogy a phylloxera-védekezési eljárások alapos és gyors terjesztése céljából, egy új generációt neveljen, mely a bizonyára nem könnyű küzdelmet szakértelemmel vegye kezébe. Csak a meszelátó törekvés méltó bizonyítéka a miniszter ur azon szándéka is, hogy a lehető legjutányosabb áron juthasson a szőlőbirtokosság az ellentálló amerikai szőlő-fajok birtokába, mert bizony éppen a phylloxera-vészszel sujtott szőlőbirtokosság az, mely csakis ily módon lesz képes vesszőszükségletét fedezni. És ha a miniszter ur magas intézkedéseinek végrehajtó közegei, a

körrendelet meghagyása szerint az ügyet egész erélylyel veszik kezükbe; úgy legnagyobb készséggel reprodukáljuk a körrendelet azon jóslatát, hogy hazánk szőlőgazdaságát a végveszélytől megmentjük.*)

Engelbrecht Károly.

A selyemtermelés ügye hazánkban az 1880--1886-ig terjedő időszakban.

A szegzárdi országos selyemtenyésztési felügyelőség f. évi jelentéséből azon örvendetes tudomást szerezhethetjük magunknak, hogy a selyemtermelés hazánkban az utóbbi hat évben (az 1887-ikinek kivételével) óriási léptekkel haladt előre. A mi annal vigasztalóbb, mert a selyemtermelés csupán azon vidékeken sikeresen üzhető, ahol még a szőlő megéri. Ha a nép idejekorán megbarátkozik a selyemtermelés eszméjével, úgy némileg ellensúlyozhatja azon csapást, mely a phylloxera pusztításaiból a bortermelő vidékekre származhatik.

Hogy milyen arányban haladott előre a selyemtermelés hat év alatt, megmutatják a következő számok: 1880-ban csak 71 községben 1059 család foglalkozott a selyemhernyók tenyésztésével, míg 1886-ban már 883 községben 17,784 tenyésztő volt. 1880-ban termeltek 10,131 klgr. 71 degr. gubót, melyekért az állam 11,062 frt 66 krt fizetett ki, míg 1886-ban 257,635 kiló és 6 deka gubóért a termelők 271,885 frt 87 krt kaptak. (1887-ben termeltetett 450,660 kiló s kifizettetett 473,450 frt 34 kr.)

1886-ban legombolítottak a magyar gyárakban 13,248 klgr. és 225 gr. selyem. Szederfa-magot 3,410 községnek 1 617 $\frac{1}{3}$ litert osztottak ki; 528 községnek 264,700 szederfa-cseméte-darabot, míg végleges kiültetésre 111,991 darabot. — Míg 1879-ben az egész országban csak 3,700 frtot fizettek ki a selyemtermelésért, addig 1886-ban az összes keresmény fejében 411,530 frt 54 kr. fizettetett ki.

Ebből kitetszik, hogy a selyemtermelés oly gazdasági iparág-nak ígérkezik, mely méltó arra, hogy az arra hivatott egyének által telkaroltassék. Ezen ügyet azonban csak úgy lehet felkarolni, ha az iskolakert eszméje testet nyer s ha az szakszerűen kezeltetik. Azért nagyon helyesen cselekszik *Bezerédy Pál*, ha sürgeti, hogy megyén-kint szerveztessék az *iskolakerti szabályzat* s hogy életbe léptettesék az *iskolakertfelügyelői intézmény*. Ezen intézményről többi között a következőket mondja:

*) Hogy teljes erővel hozzá kell látni az iskolakertek szervezéséhez, mutatja a szóban levő miniszteri rendelet is; s épen azért nem tudunk eléggé azon esudálkozni, hogy oly helyek n is, ahol magok a községek hozzá járulnak az ügy szervezéséhez, mégis oly nehezen fejlődik az. Szerk.

„A járási faiskola felügyelők, kik többnyire a néptanítók sorából vétetnek, hivatása felügyelni a faiskolai szabályrendelet végrehajtására. Ezelből járásuk községeit évenként kétszer, tavasszal és ősszel beutazzák és ügyelnek arra, vajjon a megyei szabályrendelet pontosan végrehajthatik-e és tartoznak e mellett a szükséges gyakorlati szakoktatást a fatenyésztésben megadni, ekkép ugyszólván mint vándortanítók szerepelnek, kötelesek minden utazásukról jelentést tenni a megyei hatósághoz, és az orsz. selyemtenyésztési felügyelőséghez, a mennyiben a megyére annak működése kiterjed. Ez esetben utasításaikat is az országos selyemtenyésztési felügyelőségtől nyerik.

Ezen intézmény szükséges és célirányos voltát leginkább igazolja azon feltétlenül megkívántató szigorú ellenőrzés, mely alatt okvetlen állaniok kell a községi előljáróságoknak a faiskolai szabályrendelet minden egyes szabványának pontos és lelkiismeretes végrehajtása tekintetében. Ezen ellenőrzést az erre tán hivatottaknak tekinthető járási főszolgabíró urak túlhalmozott egyéb teendőiknél fogva nemcsak hogy idő hiánya miatt nem gyakorolhatnák kellőleg, de méltányosan el sem várható tőlük, hogy az egyes faiskolák kezelőit a szükséges gyakorlati utasításokkal ellássák; a mi pedig a kívánatos sikernek egyik lényeges előfeltételét képezi.

Arra, hogy a községi faiskolák ügye ne maradjon jövőre is az ország nagyrésztében teljesen elhanyagolva, már csak azért is kell törekednünk, hogy az ép nem jelentéktelen és a legtöbb megyében több száz holdat tevő faiskolai célokra kihasított területek, mint a községek vagyonának részei, teljesen használatlanul ne maradjanak.

Már magában ezen körülmény, eltekintve a fatenyésztésnek általában tagadhatatlan közgazdasági jelentőségétől, eléggé szól a járási faiskola-felügyelői intézmény mellett. Ha ezen intézmény által a fatenyésztésnek lendületet adunk, bő kárpótlást lelhetnek az illető községek azon valóban csekély és könnyen elviselhető áldozatért, melylyel ezen intézmény behozatala járna és mely ugyszólván nem áll másból, mint évenként két ízben — tavaszkor és őszkor — a felügyelő látogatása alkalmával részére kiszolgáltatandó egy-egy napi szerény napidíjból. Ezen áldozat ellenében a községek még díjtalanul is láttatnak el az orsz. selyemtenyésztési felügyelőség által a szükséges szederfa- és gyümölcsfa-magvakkal.

Nem tagadható, hogy a községek eléggé vannak terhelve, de megfontolandó, hogy azon áldozatok, melyeket a községek a fatenyésztés érdekében faiskolai területek kihasításával és a fatenyésztési szabályrendelet életbeléptetésével hoztak, csak akkor fognak valójában gyümölcsözni, ha a fatenyésztés ügye kellő ellenőrzés alatt áll. Ezen ellenőrzésnek a legnagyobb fontosság tulajdonítandó, mert e nélkül minden ez érdeken hozott áldozat kárba vész; ezen okvetlenül szükséges ellenőrzés be nem hozatala egyértelmű lenne az ed-

dig hozott áldozatok sikertelenségével, a mi a fateny észtség iránti kedv csökkenését idézné elő.

Kivált azon vidékeken, a melyeken a selyemipart meghonosítani kívánják, nem ajánlható eléggé komolyan a járási faiskolai felügyelői intézmény életbeléptetése, mert az állam ezen ipar érdekében csak ott hozhat áldozatokat a sikerre való kilátással, a hol a szederfatenyésztség érdekében minden szükséges intézmény, a melyek közé a járási faiskola-felügyelői intézmény az első sorban tartozik, megalkottatik a megye közönsége által."

Azért tehát nagyon kívánatos, hogy a jó ügy érdekében részben a községi, részben pedig a megyei hatóság lelkesülten intézkedjék, mert szegény, sanyargatott népünkre igazán rá fér némi utmutatás a boldogulásra. Legtöbbet azonban tehetnének a selyemtermelés érdekében a lelkész és tanító urak, kik a népet szóval és példával buzdíthatják, sokat lendíthet ez ügyen *értelmes* felügyelet is, ha képes szakértői utb igazításokat nyújtani. De nézetünk szerint mindenekelőtt tápanyag szükségeltetik, mert ennélkül hiába való minden törekvés.*)

Petrovay György faiskolája Nagy-Kürüben.

Nagy szolgálatot vélünk az „Iskolakert“ t. olvasóinak tenni, ha Petrovay Gy. ur faiskoláját velök megismertetjük; mivel a kertészettel és gyümölcsészettel foglalkozók csak ritkán akadnak megbízható forrásokra. Ezen körülmény nagyon bosszantó, mert az által veszítünk időt, pénzt és sok esetben kedvet is, a mi lényeges hátránnyal jár a kertészetre. A leírást átvettük a „Nagykürüi Értesítő“-ből, hazánk egyik kiváló pomologusa tollából.

* * *

Az országos gazdasági egyesület kertészeti szakosztályának a többek között az is feladatai közé tartozván, hogy az ország nevezetesebb faiskoláit és gyümölcsfa-telepeit figyelemmel kísérje és azoknak figyelemremelő voltáról az érdeklődőket tájékoztassa, ebbeli feladatának gyakorlatában. 1887. évi június hó 19-én gróf Szapári Gyula ur ő méltóságának elnöksége alatt Kodolányi Antal, Pethő Miklós és Villási Pálból álló bizottság látogatta meg Petrovay György urnak Nagy-Kürüben fekvő 30 holdas faiskoláját és bebató szemle után azt oly kifogástalan rendben és a szakma igényeinek annyira megfelelően berendezve, vezetve és kezelve találta, hogy most már mindazokat, kik egy bizonyos gyümölcsfajból nagyobb mennyiséget vagy egyenlően szép és erős csemetéket csak külföldről véltek megrendelhetni, most már nyugodt lé-

*) Nagyon örvendenénk azon, ha a t. kartárs urak tudósítanak minket, mily eredményekkel működtek egyes tanulók a selyemhernyók tenyésztése körül?
Szerk.

lekkel biztosíthatja, miszerint ezt Magyarországon is — még pedig különösen Petrovay György urnál Nagy-Kürüben — megkaphatják; mert itt az évenként eladás alá kerülő gyümölcsfa csemeték száma a 30—40 ezer körül jár, a körtefák pedig a Normanni sütvejó (Normanische Bratbirne) körtefaj közbeajtással lévén nevelve, míg az almafák a téli arany permén derekára ölnyi magasságban lévén beajtva, ez által nemcsak egyenlően szép és magas csemeték éretnek el, hanem azok dereka az időjárás viszontagságai ellen is jobban biztosítva van.

Nagyon emeli Petrovay György ur faiskolájának értékét azon körülmény, hogy itt a szaporítás alá kerülő fajok azonossága nemcsak elegendő mennyiségű anyafákkal, hanem oly munitiosus részletekig menő intézkedésekkel van biztosítva, miszerint ő nála a faj felcserélés úgy magában az iskolában, mint azonkívül a szétküldéssel majdnem lehetetlenség. Átlag véve Petrovay György urnak személyes erélye, fáradhatlan vasszorgalma és mindent ellenőrző élénk ébersége első tekintetre megnyugtatták az embert afelől, hogy itt nemcsak mindenből a legjobb, hanem ezen legjobb megbízhatóság áll a vevőközönség rendelkezésére. Hozzá járul, hogy a magról kelt csemeték száma milliókra megy és diszfacsérjék, különösen pedig igen nagy számú rózsá- és fenyőfajok épp oly gondban részesülnek és épp oly sikerrel szaporítottak, mint a gyümölcsfa csemeték.

Legujabban Petrovay György ur figyelmét a méhtenyésztésre és faj-baromfi-szaporításra is kiterjesztette és e tekintetben már egy igen szép és terjedelmes méhes, valamint szakszerűen berendezett tyúk udvar a legjelesebb tyúk-fajokkal remélnünk engedi, hogy e tekintetben is mintaképpül fog szolgálni a mezőgazdaság ezen ágában; de nemzetgazdasági szempontból is figyelmet érdemel ezen telep, mert könyveinek tételeivel igazolja, hogy egy 30 holdas telep mily nagy jövedelmet adhat az ahhoz értőnek, a napszám pedig átlag 6 ezer forintot tévén évenként, ezáltal annyi keresetet biztosít a község lakosainak, mennyit hasonló terjedelmű birtok a mezőgazdaság egyetlen ága mellett sem.

Mindezeknél fogva úgy Petrovay György urnak nagykürii faiskolája, mint ő maga is azért, hogy bárkinek is mintaképpül szolgálható ily gyönyörű telepet előállítani képes volt, méltán és teljes joggal megérdemlik, hogy az érdeklődő nagy közönség figyelmébe ajánlattanak és arra figyelmeztessenek: hogy Petrovay ur nemcsak titkot nem csinál telepéből, hanem, mint kinek tökéletesen rendén van szénája, oly kezesetlen szívéllyességgel és magyaros vendégszeretettel fogad mindenkit, a ki telepe megtekintése végett hozzá Nagy Kürübe fátad, hogy a ki őt ebbeli szándékáról elég jókor eléve értesíti, annak a szolnoki vagy fégyverneki vasuti állomásokra még fogatát is elébe küldi, magánál a telepnek megtekintésénél pedig ő maga szeretetreméltó előzékenységgel és mindenre kiterjedő figyelemmel tanítja ki, hogy ez által a látogatást nála nemcsak véghetetlenül megkönnyíti, hanem a gyümölcsfanevelés iránt érdeklődőre nézve azt véghetetlenül tanulságossá is teszi.

Ezen jelentés alapján az országos gazdasági egyesület kertészeti

szakosztálya Petrovay György urnak nagy-kürüi faiskoláját a gyümölcs-fanevelés iránt érdeklődő közönség figyelmébe ajánlja és azt ezen faiskola megtekintésére felhívja.

Villási Pál.

TÁRCZA.

Jahn Frigyes Lajos.

„Frisch, frei, fröhlich, fromm!“

Sok ezreddel éj idején *Magdeburgba* érkezett. Erő erejével akarta a megvert s részben fegyvertelen hadakat az ellenségre visszavezetni és vezérelni. Azt is szorgosan követelte, hogy az *Unstrut* hidját meggyujtsák, hogy az ellenség tovább ne üldözhesse, hanem szavai meg nem hallgattattak, s így a szétszórt ezredekkel tovább kellett futnia. Sokféle kaland után, melyek fényesen bebizonyították, hogy minden szerencsétlenségnek csak a vezér az oka, *Lübeckbe* érkeztek. »Lübeckben a poroszok veszedtek«, mondja Jahn, »a várkapun egy tiszt tudatlansága, de kiváltkép a vezér ügyetlensége okozott minden kudarcot. Mindjárt a mint Lübeckbe a poroszok bevonultak, kérdé *Zweifel* ezredes *Blüchert*, hogy holnap milyen korra parancsolja, hogy a katonák a diszelgés (parádé) végett kivonúljanak? Hogy a borzasztóság nagyságáról fogalmunk legyen, halljuk csak, mit mond tovább Jahn! »Első éjjelt a halottak között töltöttem, a másik éjjel Dánia területére szöktem, hol oly dolgok szemtanuja voltam, melyek minden képzelmet felülmulnak.«

A *tilziti* békekötés után Jahn otthonjában visszavonulva élt; némelykor utazásokban töltötte kedvét. Ekkor így szokott köszönni: »Szerencse fel!« (Glück auf!) — Addig, míg a *Schill*-féle történet szerepet játszott, ő valami fontos ügyekben utazni akart. Május 6-án meghallotta *Kasselben*, hogy Schill fejére 10,000 frank van kitűzve; s nagyon örvendett, midőn a felszegezett hirdetés alján ezen verset találta írva:

„Mit Geld wieg man Schill's Kopf nicht auf,
Drum lasset ab von diesem Kauf.
Zehntausend Franken sind zu wenig,
Denn Schill bleibt aller Herzen König.“

Jahn igen gyorsan igyekezett a Schill-féle cselekedetek színhelyére jutni. A szülői háznál csak egy éjszakát töltött, fehér neműt váltott és egy tojáskalácsot vitt magával, melyet neki édes anyja sütött. *Dörmitz* felé sietett. De Schill már körül volt véve. Jahn azt mondja róla, hogy ő azon emberek közé tartozik, kik mint a kökénybokor, csak orkán és fergeteg közt virágoznak.

Jahn utazásai nem tűnhettek fel, mivel neki mindenütt

voltak barátai. Cselekvényeinek főrugonyát képezte a *Napoleon* elleni gyűlölete és a kalandok iránti hajlama. Főkalandja az, hogy egy angolt kísért, kinek bizonyos helyre fontos iratokat kellett juttatnia. Ez azonban csak Jahn ügyessége által és azon körülménynél fogva volt eszközölhető, hogy Jahn jól ismerte a fő- és gyalogutakat; aztán előzékenysége által mindenkit, de különösen a gyermekeket tudta magának megnyerni, s így szerencsésen el is végezte missióját.

Jahn jelen volt midőn 1809-ben a királyi pár ismét Berlinbe bevonult. Ezen bevonulás sok német szívben új remények fáklyáját gyújtotta meg, s az alásülyedt bátorságot ismét felélesztette. A királyi pár bevonulásával egyszersmind sok előkelő család jött Berlinbe. S mindnyájok előtt csak egy eszme lebegett: a nemzeti nevelés szükségessége, mint a néperkölcshiség és az új erő felélesztésének egyetlen eszköze. Ezen eszmét az uralkodók is igen üdvösnek találták; életbeléptetésénél *Pestalozzi* módszere szolgált állaspontul. Báró *Stein* e módszert vita tárgyává tette. Akkori időben a nevelőknek különféle nézeteik voltak, ezek a nevelésnek mindenfelé utat törtek és kiváló irányt jelöltek ki. Ilyen politizáló nevelészek voltak: *Jahn*, *Harnisch*, *Friesen* és több más. — A tornászat tanításának kezdete ezen időre esik, azaz 1811-ik évre. Németország, de különösen Poroszországnak lealáztatása Jahnt azon elhatározásra bírta, hogy a német nép szellemét és ezáltal anyagi és erkölcsi erejét fejlessze. 1810-ben a *Kölni* középtanodában mint segédtanár működött, 1811-ben a (*Pestalozzi*) *Plamahn* féle tanintézetnél volt alkalmazva. Itten Jahn a maga elemében volt; a tanulókat kivezette a nyulak pusztájára, a hol tornahelyiséget állított fel, s a növendékekkel háborúsdit (katonásdit) játszott, miközben velök szaladott, birkózott, csúszott, mászott s ekképen *a tornászatnak alapját megvetette*. — Jahn 1816-ban »Tornakönyvecske« cím alatt egy tornászati művet adott ki, melyben mondja:

»A mint a világon igen sok dolognak nagyon csekély a kezdete, épen úgy volt az a német-tornászattal is. 1809-ben azért utaztam Berlinbe, hogy a királyi pár bevonulási ünnepélyén jelen lehessen. Ezen ünnepélynél reményem czillaga ismét felderült és sok évi tévedéseim és vándorlásaim után végre itt lettem otthonos. Hazám iránti szeretetem és az ifjusághoz való ragaszkodásom és vonzalmam ismét tanítóvá tettek, mivé már oly sokszor valék.

»Tavaszkor a szerdai és szombati napok délutánjain csak néhányan jöttek ki velem a tornászatot kint a szabadban gyakorolni; később mindig többen és többen. S így a szám egyre szaporodott s az ifjusági játékok és tornagyakorlatok vették kezdetüket. Így ment ez egészen kanikuláig, midőn is igen nagy gyermekcsoport sereglett össze, de aztán nemsokára fel is osz-

lott. Azonban a tulajdonképeni törzs mégis megmaradt s télen is együtt tartott, s melylyel aztán 1811-ben tavaszkor az első tornyahelyiség a »nyulak pusztáján« meg is nyitattott.

Most már a szabadhan, minden ember szeme láttára fiuk és ifjak »társas játékok« czim alatt különféle testgyakorlatokat csináltak. Ugyan ekkor keletkeztek azon elnevezések is: tornaszat, tornászni, tornahelyiség s több más efféle elnevezés.

Ez csakhamar mindenféle beszédre szolgáltatott okot. Sőt még a francia lapok is megemlékeztek erről. Itt az országban azonban kezdetben figyelemre méltatlan csekélységnek tartották, s azt mondták, hogy valóságos bolondság a régi német szellemet feléleszteni akarni.*) Szerencsére azonban a dolog nem maradt a beszédnél. Az előítéletek nem ártottak nagyon az ügynek, mivel azok sohasem biztos és észszerű alappal nem bírtak, s így igen nevetséges lett volna ott szavakkal dönteni akarni, a hol a tények győznek. Télen elméleti előadásokat tartottam, nyáron pedig az elméletet gyakorlatilag vittem keresztül. Háladattal emlékszem még előharczosaimra *Wiethsre* és *Gutsmuthsra* (Schnepfenthal!). A nagyobbak és érettebbek, kik a tornaszat eszméjétől át voltak hatva, s kik között a jelenlegi segédem és tanító-társam *Eiselen* Ernő is volt, igen szorgalmasan gyakoroltak, úgy hogy a következő nyáron már mint előtornászok is felléphettek.

1812-ik év nyarán a torna nagyobbadásával egyszersmind a tornagyakorlatok is szaporodtak. A testgyakorlatokat folytonosan többszörösítettük és az ifjúság tüze és kiváló kedve mindinkább segítette azokat tökélyre emelni. Ekkor már nem lehetett többé meghatározni, hogy ezt a gyakorlatot ez, amaz pedig amaz gyakorolta, próbálta vagy legelőször megkísérlette. A tornaszat már kezdetben igen nagy közlekedést, hazaszereteti gondolkodásmódot, kitartást és önmegtágadást ébresztett fel. Minden egyes feltalálást és gyarapodást közvagyonnak tekintettek. S az bizony úgy van. Az ügyesség, a találékonyság irigysége, az önzés, a nyomorúság és a kétségbeesés vétke egyetlen egy vétke egy tornászt sem képes az ügynek őszintén megnyerni.

1812-ik év nyarán a tornagyakorlatok bevégeztével a legügyesebb tornászok tornaegyletet alakítottak, mely egylet azt tűzte magának feladatul, hogy a tornaszatot tudományosan kifejleszti és azt művészetjogilag megállapítja. Ezen tudományos tornaegylet 1812-ik évben egész télen át, midőn a francziák a moskvai futás közben megfagytak, tartotta fenn magát. E tornaegylet ülésein és értekezletein saját megkereséseimre és kívánatomra *Friesen* Frigyes vállalta a rendezőséget. *Friesen* különö-

*) A bölesek nagyon sokfélét bolondságnak tartanak, s az ellen harcolnak, mert felfogni nem bírják, s mikésőbbben mint üdvözítő eszköz magasztaltatik.

sen foglalkozott az építészettel, természettannal, szépművészetekkel és neveléssel, úgyszintén szorgalmas hallgatója volt *Fichte* nevelés és egyéb tudományos, úgyszintén *Hagen* ó-német nyelvészeti előadásainak; mindenek előtt azonban tudta, hogy a hazának mire van szüksége. Akkoriban Friesen dr. Plahmann tanintézetében volt alkalmazva, s noha ezen tanintézetet nem is méltatták kellő figyelemre, mégis igen sok buzgó, ügyes és derek tanítót nyújtott a hazának.

Friesen teljeserejű, szép és erős férfiú volt, testestileg és szellemileg szeplőtelen, ártatlan és előzékeny, tudományosságát senki sem vonhatta kétségbe. Ő látnoki bőbeszédű birt; valóságos Siegfried-alak, kit öreg és fiatal egyaránt szeretett. E derek ember a kardforgatásban legyőzhetlen mester volt, ha a vasat kezébe fogta, röviden, gyorsan, erősen és hatalmasan bánt vele; bátor utazó is volt, mivel elébe egyetlenegy német folyam, ha akármily széles vagy sebes is lett volna, gátot nem vethetett; bátor lovagló, ki minden nyeregbe illett. A tornászat érdekében, melynek nagy horderejét felfogta, igen sokat tett. A sors azonban megtagadta tőle a hazájába való visszatérhetést, daczára hogy egész valója szeretettel csüngött azon; az Ardenákban egy sötét éjjel az olasz alattomoság gyilkoló golyója oltotta ki dicső és nemes életét. Friesent még a harczban sem érte volna el az ellenség kardéle. Friesen sohasem kereste valakinek a kedvét, de nem is sértett senkit sem; hanem amint *Scharenhorst* a megmaradt öregek között, épúgy Friesen a fiatalok közt volt a legnagyobbik.

Az 1813-ki február hó 3-án történt királyi felhívás folytán valamennyi fegyverfogható tornász a harczterre lépett, minek következtében az egész ügy árván maradt. Azonban mégis sikerült a legöregebb tanítványomat, *Eislent* rábeszélni, hogy a tornászatot a hadjárat ideje alatt helyettem vezesse.

Midőn 1814-ben, július havában Berlinbe visszatértünk, a nyár utóján és a tél elején nagyon erélyesen működünk a tornászat megjavíttatásán. Még azon őszön kaptunk egy 60 láb magas tornyot mászás és szemmértéki gyakorlatok végett. Ezen télen a tornászat érdekében nagyon sokat tanácskoztunk. Napoleon ismét megjelenése után újra kellett a tornászoknak fegyvert fogni. 1815 ik évi őszén és tél elején ismét felélénkült az egylet s a tornászat fejtegetése főtárgyát képezte. Miután a tanácskozásokban az ügy éretlen, kellően megfontolva, átvizsgálva, a vélemények megegyeztetve, a tapasztalatok megfontolva a végítéleteket jóváhagytuk; megkezdettük a részleteket, melyeket időnként felhalmoztunk, egy *egészszé* összeállítani, mely munka későbbben complet saját tollamból került ki.

Noha elejente csak egy ember lépett fel mint előkészítő s úttörőképen szerkesztette a tervezetet, úgy mégis mindnyájan, a

mesterek, legények, tanulók és a napszámosok is igen lelkiismeretesen végezték és megoldották az őket megillető feladatukat. Hogy ki mit és mennyit tett, azt részletezni nem lehetett. Különben az élöket nem lehet szemökbe dicsérni, hogy ha nem akarunk csorbát ejteni szerénységükön. S a mint keletkezett a szó és a könyv épenugy keletkezett a tornászat története.«

1813-ban *Körner* Tivadar következőleg szólt a német ifjúsághoz :

„Erhebe dich, Jugend, der Tiger dräut!
Bewaffne dich, Landsturm, jetzt kommt deine Zeit!
Erwache, du Volk, das geschlafen!“

s e szózatra Jahn is kelt az útra; ő volt a fekete lützow-iak szervezője és alapítója; ő volt az »első német önkénytes.«

Jahn, miután néhány s törzsökös németséggel írt harci költeményt közrebocsátott, melyek a német ifjúságot feltüzelték, önkénytes csapatját helyről helyre, csatából-csatába, diadalról-diadalra vezette. *Körnerrel* és *Schenkendorffal* közel érintkezésben állott és sok dalnak ő volt az indítványozója, tervezője és szerzője. Bajtársai egyenesen azt mondták, hogy Jahn dalai nagy hatással voltak az »ifjú Németország« megszilárdítására. Jahn a 30 éves háború óta feledésbe ment német színeket a harctéren ismét emlékezetbe hozta. A lützowiak és ő a bekövetkezendő csatákat mindig germán módra üdvözölték.

Midőn Jahn a táborozás okozta betegségéből kigyógyult, Frankfurtban, 1814-ben tartott hadi főbizottmányban is részt vett; s mint mindenütt, ugy ebben a bizottmányban is, melyben Blücher, Schwarzenberg elnökölt, rendkívül fáradhatatlan volt. Említett betegségéből való felépülése után megírta »Runenblätter« című munkáját. E mű a Majna melletti Frankfurtban, Eichenbergnél jelent meg s publicistai és politikai jelentőségénél fogva a legmagasabb körökben tört magának utat s figyelemmel olvastatott. *Hardenbergnek* és más poroszországi államférfiaknak maga Jahn adta át a könyvet, midőn a szövetségesek még Párisban időztek. Nem csekély csodálkozást kelt, ha később szükséges lesz e könyv hamisithatlanságát kitüntetni. E könyvnek a tendenciája: Németország egysége; ez azonban sokkal praecisebb módon van itten körülírva, mint a »Deutsches Volksthum« című művében. Németország mint Európa középpontján fekvő állam, soha sem volt oly egységes, mint a milyennek kellett volna lennie és amilyennek azt barátai óhajtották. Jahn csak az egységben látja Németország törvényes kormányzatának biztosítékát. Ő kétségkívül a dolgot ugy képzelé magának, hogy az ország kormányzatát okvetlenül szükséges biztos kezekre bízni, melyek az önkényt, mint a jóllét egyetlen sírásóját, minél biztosabban elfojtanák.

1814-iki augusztus 1 től fogva Jahn ismét Berlinben tartóz-

kodott. Augusztus vége felé kikapta elbocsátó levelét s 30-ikán megnősült. Az államtól addig, míg alkalmazást nyerne, segélydíjat kapott. A tornászatot azonban, amint könyvecskéjéből kiderül, szorgalmasan folytatta. Herczegek, grófok és különféle államhivatalnokok, ugyszintén az öreg Blücher nagyon gyakran szokták volt meglátogatni tornahelyiségét. *Schuckmann* és *Bülow* miniszterek, ugyszintén Hardenberg herceg a tornászatot nagyon megkedvelték s kiválcan előmozdították.

Miután a francia igát megtörték, sokan gondolkodtak azon, hogy milyen kormányformát adjanak Németországnak. S amint a régi hercegi méltóságokat sat. ismét szóba hozták, a találgtásokban s elnevezésekben nagy nehézségekre akadtak. *Badenre* nézve Jahn gúnyolólag következő megjegyzést tett: »Das heilige römische Reichs-Ërzschröpfer und Bader.« Tekintve Németország egységét pedig azt mondta, hogy ha tudná, hogy az által a németek egységét előmozdithatná, magát elevenen töretné kerékben.

Az 1815-ben történt Párisba bevonulásban személyesen ugyan nem vett részt, mivel akkor csendes visszavonultságban Berlinben élt; hanem Hardenberg herceg még ugyanazon nyár végével futárként küldötte Párisba, hol aztán néhány hétig időzött. Ezen idő alatt meglátogatta *Wellington* is, kivel azonban nem a legudvariasabb módon közölte a maga véleményét; s a Napoleon által felhalmozott diadaljelvények megsemmisítésében igen jelentékeny buzgalmat tanusított. Visszatérte alkalmával a wartburgi emlékkönyvbe igen nevezetes szavakat írt, melyek következőleg hangzanak:

„Deutschland ohne Welschland, Deutschland über Welschland!
Der wär ein Narr, der schiffen wollt,
Obsehon das Schiff wär voller Gold,
Sollt aber gehen zu Stücken:
Also deutsch Herz und welsches Maul,
Ein starkes Ross, ein lahmer Gaul
Zusammen sich nicht schicken.

Friedrich Ludwig Jahn. auf der Rückkehr von Paris nach Berlin, den 24. Oktober, 1815.“

A következő években nagyon tevékeny volt Jahn, s megállapította a »német nyelvnyomozás« társaságát és megírta a »tornakönyvecskéjét«; 1817 január 17-ikén a *Gropius*-féle teremben megkezdte felolvasásait, melyek kidolgozásánál a »Volksthum« című művének alapját vetette meg. Felolvasásai nagyon metszők voltak s nagy feltűnést okoztak; mivel megtámadták a diplomátákat, kik azt, amit karddal kivívtak, a tollal ismét elvesztették, megsemmisítették. 21 felolvasást hirdetett s ámbár sokan kételkedtek, sőt néhányan fogadtak is, hogy azokat be nem végzi, azért mégis nagycsütörtökön, daczára számos ellenségeinek, a 21.

felolvasást bevégezte. — Utolsó felolvasásában mondá, hogy szent fogadást tőn, teljes életében harczolni gyermeki egyszerűségért, jámbor hitért, becsületes, erényes szokásokért, illedelmes ruházatért, szent anyanyelvért, régi német fegyelemért, szabad szólásért, nyilvános életért, becsületességért, igazság- és jogért, alkotmány- és birodalomért. Ugyanezen este volt hallgatói nála tisztelegtek s »Ein' feste Burg ist dieser Gott« czimű éneket énekeltek.

Hogy a kortársak mennyire tisztelték Jahnt, kitetszik onnan is, hogy egyszerre két egyetem küldötte meg neki a tudori oklevelet.

Németországban azonban csakhamar elfeledte a magas kör azon szolgálatokat, melyeket a néposztály a haza érdekében tett; a népvezérek mindazon jóval, a mit létrehozta, a költők hazafias költeményeikkel együtt gyanusítottak s a *Metternich* által kijelölt népoktatási rendszer mindenütt nyitott ajtóra akadt. Ily körülmények között már magától értetődik, hogy sem a tornász, sem annak megteremtője az üldözést ki nem kerülhették. A népelnyomás hősei nem is késtek nagyon sokáig s mindjárt találtak vádak: hogy a tornaruha illedelmetlen, a tornadalok erkölcsrontók, hogy Jahn az ifjuságot a szülők, tanítók és a haza ellen izgatja stb., a mi elegendő volt, hogy a tornászatot betiltsák. A tornász, tehát betiltatott s az öreg Jahn, amint *Greifswald*ba a történelmi tanszéket elfoglalni indult, 1819. július 13—14. közötti éjjelen elfogatott s először *Spandau*ba, később pedig *Küstrin*be — hűséges és legyőzhetlen hazaszereteteért vasba verve — hurczoltatott. Miközben a nyomorult nagyok az öreg becsületes Jahnnal ily ocsmányul bántak, családjá otthon súlyos betegségben szenvedett és két gyermeke egymásután sirba szállt. Nehány vigasztaló levele, melyeket nejéhez intézett, nyilvánosságra jutott. A vizsgálatoknál kitünt, hogy Jahn ellen semmit sem tudnak bebizonyítani, a mi a demagogismussal határos volna, vagy pedig a törvényellenesség színezetével bírna.

Jahn fővádlója valami *Janke* nevű egyén volt. Miután Jahn összes iratait átvizsgálták és semmi gyanusat vagy veszedelmet nem találtak, védője — Schulz — vizsgálatot indított Janke ellen, mint hamis tanu és vádló ellen s nagyon szépen kidolgozott indokolással sürgette védelem szabadon bocsátását. Mivel azonban úgy a fővádló, mint a védő rövid idő alatt meghaltak, az ügy ismét elhalasztatott s Jahnt ugyan szabadon nem bocsátották, hanem helyzetét mégis némiképp javították.

1820. február 15-én *Hoffmann* E. kamarai törvényszéki tanácsos Jahn vizsgálatáról hivatalos jelentést terjesztett be, melyben szépen ki volt mutatva Jahn ártatlansága, egyszersmint indítványozá hogy — miután vádlottat sem büntetni, sem vizsgálati fogságát jogosan beszámítani nem lehet, azonnal szabadon

bocsáttassék. Ártatlanságának ezen hivatalos elismerésének semmi hatása sem volt; Jahnt egyszerűen *Kolbergbe* hurczolták, hol a boroszlói főtörvényszék ítéletét elvárando vala. Midőn 1820-ban Kolbergbe érkezett, a város nagyja és apraja megbámulta. Nemsokára neje *Roloff* Ilona gyermekeivel együtt szintén ide érkezett s a demagognak tartott Jahn csakhamar a kolbergi társasöröknek általános kedvenczvévé lett, különösen szivesen látott vendég volt *Hentsch* Lajos családjánál, kinek leányát későbbben vette nőül.

Jahn Kohlbergben 1825-ig maradt; ekkor egy királyi rendeletben arról értesítették, hogy oly városokban, a hol egyetem vagy gymnasium létezik, nem tartózkodhatik, ellenben rendőri felügyelet alatt bárhol választhat magának lakást azon hozzáadás-sal, hogy az ezer tallérnyi nyugdíjat a királyi kegyelméből továbbra is élvezheti. Jahn *Freiburgba* ment lakni, hová édesanyja is követte. 1828-ban Jahn »Neue Runnenblätter« és 1835-ben »Denkweise eines Deutschen« czimü munkája jelent meg.

Jahn azonban itt sem maradhatott sokáig, hanem *Kölledára* küldetett, hol 7 évig maradt. — Csak *Vilmos Frigyes* trónraléptekor engedtetett meg neki az egész birodalomban tartózkodni; s mint 1813—15-iki szabadságharczos — érdemei elismerésül — megkapta a vaskeresztet is.

Jahn a magányban csendesen és egyszerűen élt. 1838-ban a háza leégett, melyet azonban közadakozás útján csakhamar felépített. 1844-ben helyzete már nagyon nyomasztóvá vált s polgártársaihoz volt kénytelen fordulni, hogy szives adományai-
kal mostoha sorsán könnyítsenek.

1848-ban Frankfurtban tartott német nemzeti gyűlésen mint követ jelent meg, hol nyomatékosan hangoztatá Németország egységét.

Jahn tehát Németország emelkedésének egyik legkiválóbb, legtevékenyebb, legőszintébb és legönzетlenebb előharczosa volt, ki — hogy hazáját fénypolczra emelje — nem rettent vissza semminemü szenvedésektől, hanem elviselhetlen gyötrelmek között is a német ifjuság életerős nevelése mikénti létesítése feletti gondolkodásában találta enyhítését.

Szenvedésteljes életét 1852. októberhó 15-én, 74 éves korában a jótékony halál szakítá meg.

Néhány szó az emberi gondolkodásról.*)

A gondolkodás minden tétovázás nélkül összehasonlítható a lélekzéssel; mert a mint az ember testének fentartására és fejlődésére okvetlenül és feltétlenül szükséges a lélekzés, éppen úgy szükséges a szellemnek a gondolkodás, hogy fejlődhessék és épségben fentartathassék. A lélekzéssel kezdődik az újszülött testi, a gondolkodással a gyermek önálló szellemi élete. A lélekzés által a vér alkalmassá lesz a test táplálására, a gondolkodás pedig az érzékek által agyunkhoz vezetett anyagot akként dolgozza fel, hogy a szellem által áthasonlítva (assimilált), a szellem táplálékává szolgálhat. Ébrenlétünk alkalmával éppen úgy kell szüntelenül gondolkoznunk, mint lélekzenünk: mindkettőt csak pillanatnyira nyomhatjuk el; mert akár hogyan igyekszünk is, hogy semmire sem gondolunk, úgy néhány pillanat múlva még is gondolatok támadnak bennünk, melyek mindannyiszor önkénytelenül merülnek fel s melyeket elfojtani nem vagyunk képesek. Normális állapotban és csendes kedélynél gondolatainknak tejesítésünk szerinti irányt adhatunk, a meglevő gondolatokat más gondolatokkal kicserélhetjük, de a gondolkodást el nem nyomhatjuk.

Hogyha megfontoljuk, hogy az ember szellemi élete kiválóan gondolkodó, hogy mindennap reggeltől estig szakadatlanul gondolunk, úgy azt kell vélnünk, hogy minden ember tudja, mi a gondolkodás, mi a lényege és hogyan jó létre. Ugy látszik, hogy sok bölcsész ugyan ezt feltételezni is szokta; azonban ha a gondolkodás folyamatát közelebbről vizsgáljuk, nagyon hamar kitűnik, hogy bizony fölülte nehéz e kérdésre megtelegni, sőt ha a gondolkodás természetének titkaiba mélyebben igyekszünk behatni, annál kétsége-sebbé válik annak lehetősége, hogy egykor a gondolkodás belső folyamatának kielégítő tudatára jutnánk.

A gondolkodás természeti erő, s ez erőt mindazon esetben fel kell tételeznünk, melyben az okozat okát vagy az okozat és az ok közötti viszonyt nem vagyunk képesek felismerni. Ily természeti erőnek mást nem nevezhetünk, mint bizonyos egyforma és rokon jelen tünemények sorozatának vagy csoportjának feltételezett okát, mely azonban reánk nézve csak akkor letezik, ha a tünemények különfé-lésége minket ilyennek elfogadására kényszerít. E szónak: „erő“ egyelőre semmi tartalmat nem tulajdonítunk, ez csak kifejezés, mely-lyel rokon tünemények, változások és mozgások ismeretlen okát jelöl-jük. Azonban mennél inkább megismerjük egy és ugyanazon erőből

*) Azt hisszük, hogy az „Iskolakert“ szives olvasói kedvesen veszik, ha oly dolgozatokat is nyújtunk, melyekkel a szünórákat mélyebb gondolkodással tölthetik. Ilyen mű többi között a dr. J e s s e n által írt „Az emberi gondolkodás élet-tana“, melyből a jelen közleményt átvettük, s melyet, ha kellő anyagi pártolásban részesülendünk, folytatunk. Különös hasznát vehetik ennek a műnek a néptanítók, s mindazok, kik a népneveléssel foglalkoznak. Szerk.

kifolyó tünetények terjedelmét, és egymásután következéseknek szabályszerűségét és törvényességét: annál többet nyer ezen szó tartalom és jelentmény tekintetében. Minden búvárkodásunk a természetben azt eredményezi, hogy az érzékeinknek kínálkozó tünetények és okviszonyok összefüggését megismerjük. A természettudományi fürkészesnek végcélja abban áll, hogy az elfogadott természeti erők azonosságát (Identitát) és különbségét, továbbá működésöknek törvényeit és feltételeit megismerjük. Minden természeti tünetény elégsegesen meg van magyarázva, mihelyt azt ismert természeti erők ismert működéseire visszavihetjük, mindaddig pedig, míg erre képesek nem vagyunk, minden természeti tünetény megfejthetlen rejtvényynyé válik előttünk. A természeti erők önmagokban véve semmi bebizonyítható existenciával nem bírnak, működési eredményeikről elválasztva ránk nézve észre sem vehetők, s azért azokról éppen semmit sem tudnánk, hogyha egyes testekben és testeken nem nyilvánulnának. Ezen erők és működésök törvényeinek tanulmányozására nincs más út, mint azon tünetényeknek, melyeket létre hoznak, megfigyelése, megvizsgálása és összehasonlítása.

A mi érvényes valamennyi természeti erőre nézve, azt a gondolkodás alapjául is el kell fogadnunk. Csak működéséből, a gondolatokból, melyeket magunkban és magunkon kívül találunk, vagyunk képesek azt felismerni és reményleni, hogy működésének törvényeit felderíthetjük. Mindenekelőtt meg kell ismerkednünk megjelenésök egész terjedelmével; ki kell fürkésznünk, hogy a gondolatok mily módon jelennek meg megfigyelésünk előtt, és mily ismérvekből ismerhető fel az ő megjelenésök. Minél inkább és minél gondosabban teszszük azt, annál jobban meggyőződünk arról, hogy bizonyos gondolkodási működés uralkodik az egész természetben, s annál inkább leljük fel azon igazságot, hogy a természet végtelen folyásának bizonyos eszme szolgál alapjául. A gondolkodás megismerésére nézve legnagyobb fontossággal bír azon alakok megismerése, melyekben a gondolatok megjelennek, azért tehát ezeket kell mindenekelőtt behatóbban tárgyalnunk.

1. A gondolatok leginkább az ember szótagos beszédjében nyilvánulnak. Csupán az embernek van megadva azon képesség, hogy gondolatait szavakban kifejezze, melyeket mind önmaga bensőleg észrevehet, mind hangokba öntve másokkal közölhet. A gondolatokat legkönnyebben és legbiztosabban szavakban fejezhetjük ki: valahányszor gondolkodunk, a gondolatok mindannyiszor szavakban öltözve jelennek meg. Azért tehát nem szabad csudálkoznunk a fölött, hogy a szavak sokszor a gondolatok egyedüli alakjául tekintettek, s hogy sokáig csupán csak az embert tartották képesnek a gondolkodásra. Tudvalevőleg a legujabb időkig még a magasabb fejlettségű állatoktól is el akarták tagadni az értelmet, s majd kizárólagosan még ma sem akarják általában elfogadni, hogy az alacsonyabb fejlettségű állatok ösztöne nem egyéb, mint a tudattalan (unbewusstes)

gondolkodás létre hozott működése.*) Minthogy a gondolkodás-szülte (belső) szavakat épen oly módon vehetjük észre és szemlélhetjük, mint szemünkkel a látható tárgyakat, azért a gondolkodást sokszor *belső szemlélésnek* is nevezték. Igaz, hogy a belső gondolatok észre-vevését e külső dolgok észre-vevésével össze lehet hasonlítani, csak nem szabad elfelednünk azon lényeges különbséget, hogy a látásnál csak kívülünk létező tárgyakat, belső szemlélésnél azonban a saját gondolkodásunk által létre hozott és szavakban kifejezett belsőnkben reprodukált gondolatokat szemléljük. Ezen belső szemléletet mint a gondolkodás meghatározását elfogadnunk nem szabad, mivel akkor, midőn ezen reprodukált gondolatokat szemléljük, a gondolkodás aktusa már elmúlt, s a szavak csak mint annak eredményei tűnnek fel előttünk. A gondolkodásra nézve az mintegy, valjon az általa előidézett szavakat szemléljük-e vagy nem, s ha ez rendszeren mégis történik, úgy mégis sokszor megesik, hogy észre nem vesszük azokat. Némely ember tulságos haragjában elárasztja környezetét szitkokkal anélkül, hogy tudná, mit beszél vagy a mondottakra visszaemlékezni képes volna.

Gyakrabban megtörténik, hogy a gondolkodást mint belső beszélgetést jellemzik. *Plato*-nál találunk ily nyilatkozatot: a gondolkodás belső beszélgetés önmagával hang nélkül, mi által megtudjuk, hogy emez vagy amaz micsoda, s mily módon létesül. A gondolkodás e nemű definitiója nem állhat meg, mert egyrésztől nagyon meg van szorítva, másrésztől helytelen. Nagyon meg van szorítva azért, mert a gondolkodás összes alakjait nem foglalja magában, hanem csak az elmélkedésre (*Nachdenken*) alkalmazható; nem helyes annyiban, a mennyiben gondolkodás folyamatát mint két személy közötti párbeszédet tünteti fel, melyben az egyik kérdez, a másik pedig felel. Ilyen párbeszéd azonban a gondolkodásnál nem történik, hanem a gondolkodás ereje által gondolatok támadnak, s ezek megfelelő szavakban az agyvelőben kinyomatot nyernek. Szellemi Énnünk ez által képes azokat szemlélni, vizsgálni, elfogadni vagy elvetni. Hogyha ezen legutóbbi eset áll be, akkor a gondolkodás az elvetett fogalom helyett belső szavakban egész sorozatát az új gondolatoknak hozza létre, mely gondolatsorozat, ha külső benyomások meg nem zavarják, mind addig fejlődik, míg a megfelelő, illetőleg kielégítő fogalomra nem jutottunk, vagy a gondolkodás-működés bele fáradva, kényszerítve lesz figyelmét más tárgyakra irányozni.

Ha önmagunkat kérdezzük, hogy e szavak és fogalmak miként viszonyúlnak egymáshoz, azt találjuk, hogy a szavak csak akkor

*) Az állatok gondolkozásáról és egyáltalában az állati életről, mint a kedélynemesítés egyik leghatalmasabb eszközéről, egy terjedelmesebb dolgozatot fogunk közölni az „Iskolakert” jövő évi folyamában, kiváltképp ha abba a helyzetbe jutunk, hogy havonként 2 - 3 nyomatott ívet adhatunk. Szerk.

lesznek fogalmakká, ha meghatározott tartalmuk, összefüggések, értelményök vagy jelentményök van. Értelmény nélküli szavak, melyeneket pl. tébolyban, deliriumban vagy beszédzavarban (Aphasie) szenvedők szoktak használni, egyáltalában fogalmak gyanánt nem tekinthetők. S nem is mindig *saját gondolataink* azon szavak, melyeket magunkban képzelünk vagy belsőkben kifejezzünk. Már akkor, midőn beszélni tanulunk, vagy később, midőn olvassunk vagy másokat beszélni hallunk, nagy mennyiségű fogalmat veszünk fel, melyek nem a mi gondolkodásunk eredményei. Ezen fogalmak többé kevésbé, tudatosan vagy tudattalanul elménkben maradnak meg, s tetszésünk szerinti alkalommal, minden külső ingernél és minden meggondolás nélkül tudatunkban ismét feléledhetnek és megjelenhetnek.

Valahányszor komolyan nem gondolkodunk, mindannyiszor ez vagy az jut eszünkbe, és saját *én*-ünk segédkezése nélkül a gondolatok egész folyama keletkezik. Az érzéki benyomások érzések, kedélyhangulat, emlékezés, képzettársítás belsőkben nem ritkán tetszésünk ellenes, számtalan, megfelelő szavakban kifejezett gondolatot támasztanak annélkül, hogy *én*-ünk azok létesítéséhez részt vett volna. A legtöbb embernél ilyen gondolatok gyakoriabbak a saját gondolkodásunk közben megjelent szavakat újak- és saját szellemünk szüleményeinek tekintjük, mivel nem emlékszünk arra, hogy azokat már előbb valahol hallottuk vagy olvastuk volna. Ugyan ezen eset a zeneszerzőknél is fordul elő, a mennyiben reminiscentiákat új és maguk által feltalált dalamoknak tekintenek.

Nagyon kérdéses dolog, valjon egyes szavakat (fogalmakat? Ref.), mint pl. kő, fa, haz satb. a gondolatokhoz kell vagy lehet-e számítani. Némely tekintetben nagyon óhajtandó, hogy azokat az összefüggő mondatokban foglalt tulajdonképeni gondolatoktól megkülönböztetve, mint egyes ideákat tüntessük ki. A szó tágasb értelményében még is a gondolatokhoz kellene azokat számítani, mivel eredetileg a gondolkodásból származnak és mindig bizonyos fogalmat foglalnak magukban. Már gyermekkorunkban, tehát sokkal hamarább, minthogy képesek volnánk a szavak tartalmát és jelentményöket gondolkodás által felderíteni, megtanuljuk anyanyelvünk majd minden szavát jól megérteni és használni annélkül, hogy értelményök fölött gondolkoznánk. Nagyon ritkán megtörténik, hogy egyesek a gondolkodás által új szavakat képeznek; minden nyelv fejlődése és kiművelése nagyon nehezen halad. Azon körülmény, mely minket kényszerít oly fogalmakat kifejezni anyanyelvükön, melyek megjelölésére megfelelő szóval nem bírünk, nagy nehézséget okoz. A gondolkodásnál azon szavakat vagyunk kénytelenek használni, melyeket megtanultunk; s általában előbb kell bizonyos mennyiségű szavakat elsajátítanunk, míg gondolkodni képesek vagyunk. Saját gondolkodásunk által teremtett gondolatok soha sem jelennek meg egyes szavakban, hanem mindig másokkal egybekötve, összefüggő mondatok-

ban. Egyes szavakban csak kivételesen közölhetjük gondolatainkat másokkal, t. i. akkor, midőn ezek gondolatainkat eltalálják, vagy pedig mikor „igen“- vagy „nem“-mel felelünk, s az egyes szót nehézség nélkül egész mondattá kiegészíthetjük.

Minden szónak — a tulajdonnevek kivételével — van valam tartalma, mit fogalomnak nevezünk; e fogalmat ugyan érzékeink által szellemi erőnk felveszi, hanem csak a gondolkodástani feldolgozás után juthat e fogalom *én*-nünk tudatába. Sokszor megtörténik, hogy a tartalom egy részét egésznek tekintik, s ezen egyoldalú képzeteknek leginkább tulajdonítandó, hogy egy és ugyanazon szónak tartalmáról különböző egyének különböző fogalommal bírnak. A szavak eme kitértelmiségéből igen sok félreértés és vitatkozás származott.

Minden fogalom az általános mellett minden különöst és részletes- is foglal magában, melyekben az általánosnak megjelenését nyeri. Egy szóval nem csak a nemet, hanem egy és ugyanazon fajnak minden alfaját és egyedét fejezzük ki. Egyféleképpen (Einzelnheiten) nem lehet külön szavakkal megjelölni: minden ház ház, minden fa fa, minden ember ember. Hogyha egyes tárgyakat szóval akarunk kifejezni, kell, hogy más ismérveket segítségül vegyünk, pl. azon helyet, a melyhez kötve van, azon időt vagy körülményt, melyben azt láttuk, vagy pedig ujjal kell rá mutatnunk, ha magát a tárgyat kezünkben tartva, nem mondjuk; *ezen* alma, *eme* könyv sat. Ha pl. egyes személyeket tulajdonnével akarunk megjelölni, akkor nem elég, hogy csupán csak a keresztnévet mondjuk, hanem ezen kívül sokszor még a családnevet és ennek közelebbi meghatározása is szükséges, ha akarjuk, hogy gondolatunkat óhajunk szerint fogják fel, mindazonáltal még ilyen esetben sem vagyunk biztosak, valjon ugyanazon neveket más ember nem bírja-e szintén.

Mint hogy gondolataink, amint már mondók, majd mindig szavakban jelennek meg, és mint hogy minden gondolkodás a gondolatokat megfelelő szavakban idézi elő, nagyon könnyen megtörténhetik, hogy a szavakat gondolatok gyanánt tekintjük és azt képzeljük, hogy a gondolatok jönnek létre. Hogy ez nem áll, bizonyítja már azon tény is, hogy a különféle nyelvekben egy és ugyanazon tárgy megnevezésére különböző szavakat használnak, hogy egyik nyelvben bizonyos fogalmak megjelelésére van alkalmas kifejezés, míg más nyelvben ugyanazon fogalomra épen semmi megfelelő név nem található; végre, hogy ugyanazon fogalmat különböző szavakkal kifejezhetjük. Leginkább azonban az által megezáfolható, hogy a gondolkodásnál gondolataink kellő és tökéletesen megfelelő szavakat nem bírunk megtalálni. Számtalanszor megtörténik, hogy a tudatunkban legelőbb fellépett szavak a gondolatokat kellőképen ki nem fejezik, akkor elvethetjük azokat és alkalmasabbakat keresünk s ezt addig folytatjuk míg a megfelelő szavakat megtaláljuk. Hogy ha a keresett szóra akadunk, akkor rögtön tudjuk, hogy azt, amit kerestünk, megtaláltuk. Ez azonban teljesen lehetetlen volna, hogy ha

előbb nem tudnók, mit kerestünk, t. i. hogy gondolataink már akkor meg voltak, mielőtt míg a megfelelő szavakkal birtunk volna. Ebből azt tanuljuk, hogy a gondolat- és szóképzés két különböző, a gondolkodásnál szorosán összekötött aktus, hogy a gondolatok először szavak nélkül jelenek meg tudatunkban s csak aztán szavakba öltjük, mintegy átfordítjuk azokat. Bebizonyítja azt azonkörülmény, hogy a süketnémák ugyszintén oly egyének, kik nyelvképességüket betegség által elvesztették (az ugynevezett aphasia által, melyről később terjedelmesebben fogunk szólni), gondolataikat jelek által igyekeznek környezetökkel megértetni. Bizonyít e mellett az is, hogy nem ritkán ilyen nyilatkozatot hallunk: „tudom, értem, hanem nem tudom magamat kifejezni.“

Gondolatainkat rendesen szavakban tökéletesen bírjuk kifejezni. A szavak a gondolatokat magokban foglalják, ők azoknak hordozói, azok (a szavak a legszabadabb és legtökéletesebb formák, melyekben a gondolatok kifejezésre jutnak. Azok egyszersmind a mi én-ünk fejlődésének és kiképzésének, nemkülönben énünk és a külvilág összefüggésének eszközlői. Tudásunkat, midőn öntudóssá lesz, szavakban képzeljük magunknak; akaratum pedig nem válik addig végrehajtó cselekvéssé, míg előbb mint meghatározott szavak, feltevés, tudatunkban kifejezésre nem jut. Mielőtt a szót kimondanók, keletkezik annak belső képzése s csak a *belső beszélés* által jut az ember azon helyzetbe, hogy külső élet mellett még egy más, sokszor egészen eltérő szellemi életet éljen.

A gondolkodásnál történt belső folyamatról nagyon keveset, azon módról pedig, hogy miként származnak a gondolatok, épen semmit sem tudunk; miután arról mit sem vehetünk észre, s tudásunk az észrevezés fölé soha sem képes emelkedni. Önmegfigyelés által azt tanuljuk, hogy a gondolkodásnál a mi cselekvő szellemi tékonyságunkat vagyis figyelmünket külső tárgyakra irányozzuk, s hogy erre aztán a gondolatok képek és szavak alakjában létre jönnek. Ebből tehát látjuk, hogy a gondolkodásnál, mint minden érzéki cselekvésnél, cselekvő és szenvedő cselekvés, centrifugál és centripetál mozgás, figyelés és észrevezés, egymással összeköttetésbe jutnak egymásba átmennek.

A gondolkodásnál kitűzött céljainknak részint a külbehatások kényszerítik reánk, részint pedig magunk választjuk azokat; azonban okvetlenül kell, hogy magunk gondoljuk azokat, s ennél fogva már is a gondolkodás eredményei. Ha valami tárgy fölött gondolkodni akarunk, szükséges azt a tárgyat előbb gondolnunk; mert a hol saját gondolkodás nincsen, ott saját célok sem lehetnek. A gondolkodásnál követendő célnak megalapítása a gondolkodás első aktusa. A gondolkodás folytatása által képesek vagyunk a kitűzött célt követni és célszerűen kifejezni. A gondolkodásnál létre hozott szavak arról inkább felelnek meg a gondolkodás céljainak, annál rendezettebb összefüggésben és annál logikaiabb egymásutánban jelennek meg:

minél komolyabb és minél mélyebb vala a gondolkodás, mennél hatályosabban irányult gondolkodásunk a kitűzött tárgyra.

Minden előre kitűzött, czélszerű működésnél és annak észszerű kivitelénél tapasztaljuk, hogy annak alapjául gondolkodási működés szolgál. S hogy ez így van, kitetszik onnan, hogy mindenütt, ahol valamit észszerűen létre hozni látunk, azt egy vezérlő gondolatnak eredményeként megismerjük, s mindannyiszor találunk benne biztos ismérvet, melyből a vezérlő gondolat létét felismerni képesek vagyunk.

2. Hogy a szók a gondolatoknak nem egyedüli formái, és hogy a gondolatok a szóktól függetlenül jelennek meg, azt legkitűnőbbben azon körülmény bizonyítja, hogy a szóbeli beszéden kívül van még az ugynevezett *jel-* vagy *arczkifejezési*, de sőt *szembeszéd* is, mely a gondolatokat épen olyan érthetőleg közli, mint akár a szóbeli beszéd. Igaz; hogy az arczkifejezések leginkább az érzelmet tolmácsolják, de gondolatokat is kifejezhetnek. Ez mindannyiszor megtörténik, a hányszor az arczkifejezést bizonyos meghatározott czél elérése végett használjuk; pl. ha ujjunkat fenyegetőleg felemeljük, kezeinket kérve összetesszük, homlokunkat összerancoljuk, haragos vagy barátságos arcot mutatunk, hogy valamit elérhessünk.

A született süketnéma a hiányzó szókat jelekkel pótolja némileg, melyek segítségével még a neveletlen süketnéma is képes környezetével gondolatait és érzelmeit megértetni. Ha egyszer a tanítás által az ujjnyelvet megtanulta, ugy ezáltal már könnyen tudja gondolatait közleni. Bizonyos nevelt süketnéma állítása szerint a süketnémák az ujjnyelvet épen ugy mint a hallók és beszélők a szókat használják a gondolkodásnál; ők tudni illik a gondolatokat jelekre fordítják át és azokban képzelik gondolataikat, épen ugy amint az a rendes körülmények között szavakban történni szokott. A beszélők is nem egyszer megteszik ugyan azt, midőn t. i. mely gondolkodásnál vagy pedig felizgatott kedélynél a belső szavakat megfelelő taglejtősekkel kísérik.

A nyelvzavarodás (Aphasie) kétféle alakban nyilvánul, melynek mindenikében a jeleknek kell a szavakat helyettesíteni.

(Vége követk.)

VEGYESEK.

A phylloxeramentes szőlőtelepek tárgyában kelt közoktatás-ministeri rendelet kapcsán az aradi állami tanító-képezde igazgató tanácsa átirt a város törvényhatóságához, hogy a képezde tőszomszédságában levő és a város tulajdonát képező földekből 2400 □

ölnyi területet a képezde használatára megfelelő évi bérösszegért átengedjen. A törvényhatóság, mint értesülünk, az átiratra kedvező határozatot hozott, mely határozatnak kézbesítése után azonnal összehívatik azon bizottság, mely a phylloxeramentes képezdei szőlőtelep mikénti berendezése és kezelése, valamint a költségvetésre vonatkozólag lesz hivatva az igazgatótanácsnak — tanácsot adni. A szakértő bizottságba az igazgató tanács részéről a következő urak kérettek fel: Boros Béni, Atzél Péter, Vizer Péter, Laczay József, Kerner Péter és Pókász Imre.

Az aradi gazdasági egyesületnek Gyorokon tartott évi közgyűlése alkalmával az egyleti titkár évi jelentésében kiemelte, hogy Aradmegye közigazgatási bizottságának egy megyei kertészeti szakközegi állás fizetéséhez való hozzájárulása tárgyba intézett átirata még mindig elintézés nélkül áll. Sajnáljuk, hogy ezen fontos kérdés megvalósítása ennyi késedelemmel jár, mert ha valahol, ugy e helyütt bizvást elmondhatjuk, hogy az idő pénz.

Gyümölesmust. A gyümölesből készített must, illetőleg bor igen egészséges és hűsítő ital, melyet mindenki, a kinek gyümölese van, olcsón és könnyen készíthet magának. Különösen oly évben, midőn sok gyümöles terem, a gyümölesborkészítést nem kellene figyelmen kívül hagyni, mindenestre legalább ott, hol szőlők nincsenek. Ilyen borkészítésre nem kell a legfinomabb gyümölesöt felhasználni, hanem a silányabbat, apróbat, mely sokáig el nem áll, s így piacra nem alkalmas. A mi a gyümölesborkészítést illeti, első kellék a tisztaság, minden edénynek, mely a gyümöles borkészítésthez szükséges, igen tisztának kell lennie; a gyümöles mielőtt a sajtóba kerül, a porról s egyéb piszoktól szintén megtisztítandó, megmosandó, a mi a kádakban történhet meg legjobban. Másik kellék az, hogy a gyümöles érett legyen, minél érettebb a gyümöles — eltekintve a nagyon lágy körtétől — annál erősebb és zamatosabb és annál tartósabb a bor, melyet belőle készítünk. A gyümöles összeapritásánál és sajtolásánál nagyon sok vizet ne használjunk, mert az ilyen bor hamar elromlik, tehát nem tartós. Legjobb a gyümölesbor, ha semmi vizet nem öntünk hozzá. Mielőtt a must a hordóban kifort, azonnal kisebb hordókba fejtendő le. Gyümölesbort almából és körtéből külön vagy ezekből vegyest is készíthetni, úgy hogy két almát és egy rész körtét veszünk hozzá. Minél finomabb az alma, annál finomabb zamatu a bora. (Sz., B. és G. Lap.)

A trágya kompoztozása. Jó trágya előállítása végett némely vidéken, a kis gazdák a trágyát oly módon kompoztozzák, hogy rétegenként a földdel betakarják úgy, hogy mintegy 30 cm. vastag trágyarétegre 5 cm. vastagon földet teritenek. A trágya és földrétegek többszörösen váltakoznak. Ha a trágyát ezen felül szorgalmasan még ganajlével is megöntözik, kitünő trágya képződik. A földdel való betakarásnak az a kitünő előnye van, hogy a trágya se ki nem szárad, se meg nem penészedik, a feloszlásnál képződő anyagok (gázok) nevezetesen szénsavas amoniak, mely a növények legfontosabb tápanya-

gai közé tartozik, a trágyában maradnak, mert a föld leköti, a trágya kisebb melegség és kevesebb levégő hatása alatt lassabban korhad, tehát lassabban enyészik, a mi szintén jelentékeny előny. A komposztzás igen kevés költségbe kerül, mert a szükséges földet bárki könnyen megszerezheti magának. E célra az árkokból kihányt iszapot, épület törmeléket, uti port, tó vagy moesáriszapot stb. lehet használni, mely anyagot alkalomadtán a trágyadomb közelébe lehet összehordatni. A velejáró költség tizszeresen megtérül. Igen hasznos dolog, ha naponkint az istálló kitisztítása után a trágyadombra terített ganajra néhány lapát gipszet terítenek, vagy ha ez nincs, néhány lapát földet, hogy az ammoniako t lekösse, a mi se nagy fáradságba, se pénzbe nem kerül. A trágyakiherdásnál aztán arra kell vigyázni, hogy a trágyát ne szedjük le rétegenkint, hanem függélyes irányban kell a rakásból levágni, hogy a földdel jól összekeverődjék. Kis szekér így kezelt trágya annyit ér, mint a nem komposztból hárommal. (Sz. B. és Gazd Lap.)

Szőlőink végveszedelme. Szomorú hirt tudat a földmivelési miniszter a törvényhatóságokkal. A szőlőphyloxera ugyanis oly nagy mérvben terjed az egész országban, hogy az ország különböző vidékeiről naponkint oly sok távirati jelentés érkezik a miniszteriumba, hogy azokra most már a távirati sürgösségnek megfelelő gyorsasággal intézkedni lehetetlen. Ennélfogva a miniszter hatályon kívül helyezi ama korábbi rendeletét, melyben utasítja a hatóságokat, hogy a phyloxera fellépéséről, hozzá azonnal távirati értesítést küldjenek, ellenben meghagyja, hogy a vész konstatalása után kimerítő írásbeli jelentést tegyenek. (Sz. B. és G. Lap.)

A tojás régiségének megítélésére legjobb mód a vízpróba. E célból oldjunk fel 120 gramm konyhasót 1 liter vízben. Ebben az oldatban a kevéssel azelőtt tojt tojásban lassan a fenékre száll, az egy napos nem egészen a fenékgig, a régiek a felszinen maradnak, az igen régiak pedig először szélesebb végükkel fordulnak felfelé, azután pedig a folyadékban uszkálnak. Ha azt akarjuk megpróbálni, hogy mely tojások alkalmasok az eltartásra, akkor egy rész konyhasót tiz rész vízben kell feloldanunk. A mely tojás ebben a fenékre száll, azt bizvást eltehetjük. (G. K.)

Fris széna etetése. Tudvalevőleg a friss szénának oly erős szaga van, hogy nem csupán az embernek, de, kivált szük istállóban, a lovaknak is főfájást okoz. Különösen lovaknál tapasztalták, hogy a friss szénának nagyobb mérvben való etetése mellett gyakran fordulnak elő kólikaesetek, miután az állatok is a friss szénát mohóbban és gyorsabban falják. Minthogy pedig a eseléség különösen szeret kedveskedni állatainak a friss szénával, ebből annyit raknak eléjük, a mennyit csak akarnak: legjobb a még nem érett szénát nem etetni. Ha azonban erre kényszerítve volnánk, legalább annyit tegyünk meg, hogy a friss szénát kezdetben fokozatosan növekedő mennyiségben keverjük a régihez, vagy ha régi széna nem állna rendelkezésünkre, a frisset szalmával keverve szecskázzuk, s apró adagokban tegyük az állatok elé. (G. K.)

Étlap tanítók számára. A jelesen szerkesztett s H-Nánáson megjelenő „Protestáns Néptanító“ a következő mulatságos történetet közli: Bismarck gróf ur, tartományi tanácsos, a tanítóknak nem rég a kártyázást megtiltotta, hivatali helyettese és kollegája Elsner úr pedig tanítóinak egy étlap felajánlásával kedveskedik. A beutheni tanítóknak ama felterjesztésére ugyanis, hogy a 900 márka fizetésből csak szükecskén telik manap egy család eltartása, azt felelte a fentnevezett úr, hogy már 800 márkával is dusan beérheti egy derék tanító. Nem szükséges, úgy mond, a tanítónak minden nap húst enni; érje be ha hetenkint egyszer telik rá. Egyék másszor főzeléket. E felsőbb helyről ajánlott étlapra azt jegyzi meg egy német hirlap: „Csodálatos, a ravitschi fegyház étrendjében ugyanez a diéta van a fegyenczek számára kiszabva.“ No, nálunk különben megy a dolog, mert itt a tanítók élhetnek úgy, mint a fegyenczet őrző szolgák, az ugynevezett börtönőrök, mivelhogy a tanítók egyrészének fizetése amaz említett örökével egyenlő.

Hogyan szemezzünk? Legjobb az alany északi oldalán betenni a szemet számottevő okokból: 1) mert azok is, kik a szemet az alany déli oldalán teszik be, gondoskodnak mesterséges beárnyékolásról, vagy egy levél, vagy darab papir által; vagy pedig borult időben szemeznek, holott, ha a szemet az alany északi oldalára tesszük, itt minden fáradság nélkül természetes árnyékot nyerünk. 2) mert alvóra szemzésnél a szem biztosabban alvó marad, mint az, amely az alany déli oldalán tétetett be és épen ezért több ideje marad ahhoz, hogy az alanyhoz tökéletesen hozzá nőjjön és annélfogva tavasszal erősebb hajtásokat is csinálhasson; mert általában az alvó szemzéseknél azt tapasztaljuk, hogy ezek legtöbbször erősebb hajtásokat hoznak mint a hajtó szemre szemzettek. 3) mert az alany héja az északi oldalon rendszeren simább és beszemzésre alkalmasabb, mint az alany déli részén; de száraz időjárásban itt a héj rendszeren könnyebben válik a fájától, mint az alany déli részén, mert a nap nem perzseli ki onnan a tápnedvet annyira. 4) mert minden növény növése a világosság felé törekedvén, ennek az északi oldalon bevetett szemek hajtásaira azon előnye van, hogy felkötés nélkül is egyenesebben nőnek felfelé, mint a déli oldalra betett szemek hajtásai. 5) az északi oldalon betett szemek még az elfagyás ellen is jobban védvők, mint a déli oldalon betettek, mivel tudjuk, hogy az u. n. fagyfoltok mindég a déli oldalon, még pedig a fának a földhöz legközelebb eső részén képződnek; minek folytán, ha a szemek ezen tájra esnek, azok is elpusztulnak.

Váltakozó-rendszer beszüntetése. Aradon tiz éven át a váltakozó-rendszer volt meghonosítva a népiskolákban. Sok elkésredett vita és kölcsönös megértetés után azonban a f. tanév elején a rendszer beszünttetett. E történetnél eszünkbe jut ama lelkész predikációja, mely szerint az Alkotó kezéből minden tökéletesen kerül ki; mire egy jámbor púposhátú hallgató szörnyen megharagudván, kérdi

a lelkésztől: Hát valjon én is tökéletesen vagyok-e alkotva? Mire a lelkész egészen nyugodtan azt felelte: „Mint púposhátu tökéletes vagy.“ -- Így tehát az osztályrendszer is mint rendszer tökéletes.

Egy erős ragasztó anyagot dicsér a Times, mely megérdemli, hogy szélesebb körökben megismerjék. Finom porrá tört égett meszet s jó barna cukrot egyenlő mennyiségben keverünk össze víz hozzátétele mellett — s kész a cementszerű, kiválóan összetartó ragasz, melynek kitünőségét legjobban a következő eset bizonyítja: a Peterborough-székesegyház ablakdisznén két hatalmas kődarabot, mely ketté tört, e ragaszszal szilárdan összeragasztották. Még üvegfelületeket is, melyek pedig alig szenvednek bármily ragasztó anyagot — tartósan össze lehet ragasztani vele. Hogy a költségkérdés megfelel-e a közelterjedésnek, azt majd csak további kísérletek fogják kimutatni. Hogy cukor hozzátétele által a portland-cement összetartó ereje is tetemesen fokozódik, arról meggyőződhetünk, ha két téglát csak portland-cementtel, másik kettőt pedig ugyanazzal, de cukorkeveréssel ragasztunk össze. E felfedezés bizonyos építkezési célokra bizonyára nagy jelentőségű lesz.

A szakszerű felügyelet. Számosan vannak a tanítók sorában is, kik szakszerű felügyeletet nem óhajtanak. Hogy miért nem, azt valószínűleg maguk sem tudják, vagy talán **nagyon is tudják**, (némelyek még csontjaikban is érzik. Ref.). Drezdában is most a városi tanügy előadójának nem szakembert, hanem ügyvédet választottak (Dr. Nacke), s Lipsében valószínűleg követik a példát. Tehát a tanügy Eldoradojában, Németországban, is történik, hogy a szakemberek háttérbe szorulnak. (A népiskola.) — Azért lehet, hogy Drezdában nem fogják beszüntetni a váltakozó-rendszert, mert laikus az iskolafelügyelő, és szeretjük hinni, hogy dr. Nackéhez nem férhetne hozzá ama gyanu, hogy egyik-másik a tanügy terén megöszült drezdai tanítót minden évben, mint valami vadász ebet, más-más tanintézethez kergetend. Azonban vigasztalódjunk azzal, hogy nem tart minden örökké, hogy a csudák ideje még nem járt le, és hogy majd a *Szentírás* is megczáfolódik, a mennyiben azok, a kiknek van fülük, egyebet is fognak hallani, a kiknek van szemök, mást is fognak látni, a kiknek van szájuk, mást is fognak beszélni, a kiknek van szívük, mást is fognak érezni és a kiknek van eszük, *mást is fognak gondolni*.

Pulykák mint szőlők megmentői. A dunavecsei szőlőkben egy új, ismeretlen rovar kezdte pusztítani a szőlőtöskéket. Felküldtek belőle több példányt a földművelési miniszteriumba, hol az ismert „anomala vilió“ növénypusztító rovar egy fájának konstatálták. E kártékony rovarok gyökeres irtásmódja eddig még ismeretlen. Jó sikerrel alkalmazhatók a pulykák, melyek a meglepett szőlőkbe bocsátva, nagy mennyiséget pusztítanak el belőlük. (Sz. B. és G. lap.)

IRODALOM.

Alföldi képes Emlékkönyv. Szerkesztette dr. Báttaszéki Lajos. Arad, 1887. Nyomatja és kiadja a Széchenyi irodalmi intézet. A tiszta jövedelem a kurtiesi tűzkárosultaké; 91 a szövegbe nyomott képvel. Ara füzve: 1 frt 50 kr, diszkötésben 2 frt 50 kr. A könyvet magvas tartalmánál, szép képeinél és elegáns kiállításánál, nem különben magasztos céljánál fogva igen ajánljuk tisztelt kartársaink figyelmébe terjesztés végett.

Alkotmánytan. A polgári jogok és kötelességek rövid ismertetése. Népiskola növendékek használatára. A legújabb törvények alapján írta Györffy János, Budapest fővárosi tanító. Második javított és bővített kiadás. Esztergom, 1887. nyomtatja és kiadja Buzárovits Gusztáv. Ara 10 kr. Ajánljuk a kartársak figyelmébe. Ezen alkotmánytan tót nyelven is megjelent, „Ústavoveda“ czim alatt. A fordítás nagyon correct s olvasmányosánál fogva — 10 kr. — nagyon pártolendő.

Máramarosi Tanügy. Nevelés-oktatásügyi szakközlöny. A megyei közig. bizottság, mint tanügyi hatóságnak, a kir. tantelügyelőségnek és a „Máramarosmegyei ált. Tanítóegyesület“-nek közlönye. Lapfelügyelő: Hetényi Kálmán. Felelős szerkesztő: Bodrogi Gyula. Főmunkatárs: Bökényi Dániel. Kiadó tulajdonos: a „Máramarosmegyei Tank. Altt. Tanító-Egyesület.“ Ezen czim alatt, igen szép kiállításban és igen változatos tartalommal bíró tanügyi közlöny (harmadik évfolyam) jelent meg M.-Szigeten. A lapot, mely minden hó 25-én jelenik meg, s csekély árnál fogva (2 frt 50 kr. egy tanévre, 10 szám) a t. kartársak figyelmébe a legmelegebben ajánljuk és pedig annál inkább, miután szakértelemmel írott gazdasági rovatot is vezet.

Szerkesztői üzenetek.

Azon igen tisztelt urakat, kik lapunkat elfogadták, illetve megrendelték, igen kérjük, sziveskedjenek nekünk a lap árát megküldeni, hogy kötelezettségeinknek könnyebben eleget tehesünk. — Ngys. B e z e r é d y Pál urnak, Szegzárd. Az „Iskolakert“ első 6 számát a csomaggal együtt küldöttük meg, most a 7-9-ikkel folytatjuk. — T. X. urnak. A cikket még nem olvastam el. Köszönöm. Az illető számokat és a lapot is a jövő évtől kezdve — a megbeszélte módon fogom megküldeni. — T. L. J. urnak. Szemlakon és T. K. K. Szászbereken. Igen? — T. E n d r e József tan. urnak. Z.-Ujfal. Most már nehezen lesz belőle valami; tetszik tudni mi áll előttem, s kénytelen vagyok arra minden tehetségemet feláldozni; társam pedig nem hajlandó új vállalatba pénzt fektetni — noha én azt sokkal czélszerűbbnek és nemesebb foglalkozásnak tartom. Azért nem sokára kimegyek, s aztán megbeszéljük a dolgot, hát ha — — — T. B u e s y M. tanító. Seprős. A mellett a szép iskola mellett bizonyosan szép iskolakert is lesz, s a szép iskolakertet bizonyosan szép leírás is fogja követni; nemde? T. B u d a y tan. urnak, Deésen. Az előfizetési pénz megérkezett; az öt számot elküldöttük. Erős reményünk van, hogy az iskolakert eszméje hódítani fog a magyar néptanítók mélyebben gondolkodó részénél. Szives üdvözet!

AZ
ISKOLAKERT.

A NÉPISKOLAI TANÜGY
REFORMJÁT CZÉLZÓ
HAVI KÖZLÖNY.

SZERKESZTI ÉS KIADJA
HORVÁTH JÓZSEF.

JULIUS-SZEPTEMBER HAVI SZÁM.

Előfizetési ára egész évre 1 frt 20 kr., félévre 60 kr.

MEGJELEN HAVONKINT EGYSZER.

ARAD, 1887.

SZÉCHENYI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA.